Jerzy Bartmiński

NIKITA ILJICZ TOŁSTOJ I PROGRAM ETNOLINGWISTYKI HISTORYCZNEJ

Profesor Nikita Iljicz Tołstoj reprezentuje na gruncie współczesnej slawistyki i etnolingwistyki wyraźnie uformowaną koncepcję teoretyczną, związaną z tradycjami humanistyki rosyjskiej i zarazem otwartą na inspiracje nauki światowej. Wybitną cechą moskiewskiej koncepcji etnolingwistycznej jest historyzm.

Tołstojowski program badania duchowej historii Słowian, wspiera się na dwóch podstawach. Są nimi dokumenty dziejów minionych i żywa tradycja Słowian dzisiejszych. Program ten zakłada więc zarówno studiowanie tekstów historycznych, jak przede wszystkim badania terenowe współczesnej nam kultury ludowej. Chodzi zwłaszcza o tradycyjne zwyczaje i praktyki, o mity i legendy, o wierzenia religijne, zarówno ludowo-chrześcijańskie, jak i przedchrześcijańskie, pogańskie. Program ten Profesor Tołstoj rozwija konsekwentnie z dużym powodzeniem od lat 60., przeciwstawiając się ówczesnej ideologizacji nauki i jej podporządkowaniu celom politycznym. Jest przykładem rzadkiej kompetencji zdobytej w toku wieloletnich badań naukowych i opartej na bogatych doświadczeniach niełatwego życia. Profesor Tołstoj zgromadził wokół swojego programu badawczego wielu młodych badaczy z Rosji, Ukrainy, Białorusi, Serbii, Bułgarii; stworzył cały ruch naukowy i kulturalny. Grono Jego współpracowników stale wzrasta. Ma ich także w Polsce, m.in. w Lublinie.

Urodził się 15 kwietnia 1923 roku we Vršacu w Jugosławii, w rodzinie rosyjskiego emigranta, wnuka wielkiego pisarza, Lwa Tołstoja. W Belgradzie ukończył gimnazjum rosyjsko-serbskie i jako osiemnastoletni chłopiec wstąpił do partyzantki, by walczyć z hitlerowskimi Niemcami. Od roku 1944 uczestniczył w walkach na terenie Jugosławii, Węgier i Austrii w szeregach Armii Czerwonej, otrzymał medale „Za zdobycie Wiednia"i „Za zdobycie Budapesztu". Po zakończeniu działań wojennych udało mu się uzyskać zgodę na powrót do ojczyzny, zachował jednak na zawsze bliski kontakt z krajem dzieciństwa i Bałkanami. Z latami zaowocowało to naukowo badaniami porównawczymi, obejmującymi Słowiańszczyznę północną i południową. Studiował slawistykę na wydziale filologicznym Uniwersytetu Moskiewskiego (w latach 1945–1950), specjalizując się w zakresie języka i literatury bułgarskiej, po czym rozpoczął pracę jako aspirant u znanego slawisty prof. Samuela B. Biernsztiejna.

Od tego czasu poświęcił życie nauce, dzieląc czas między zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Moskiewskim, prace badawcze w Akademii Nauk, działalność redakcyjną i organizacyjną. Wykazał talent, wytrwałość i niezależność, stając się żywym przedłużeniem wielkiej rosyjskiej przedrewolucyjnej humanistyki, pielęgnując więź

z kulturą ludową i inicjując doniosły program badania słowiańskiej kultury duchowej. Dał temu programowi solidne ramy teoretyczne i znacznie zaawansował jego realizację. Pierwszy tom wielkiego etnolingwistycznego słownika słowiańskiego został złożony do druku w 1991 roku.

Profesor N. I. Tołstoj jest uczonym o rozległych zainteresowaniach. Trudne jest już samo wyliczenie dyscyplin, w których zapisał się swoimi pracami: historia języka, dialektologia, słowiańskie językoznawstwo porównawcze, dzieje językoznawstwa, folklorystyka, etnografia, mitologia — łączy je wszystkie metoda etnolingwistyczna, pozwalająca różnorodny materiał ujmować w podobny sposób.

Bliższe przyjrzenie się bogatemu dorobkowi naukowemu Profesora N. I. Tołstoja pozwala dostrzec stopniowe i bardzo przemyślane rozszerzanie pola badawczego. Pole to ma układ koncentryczny. W centrum uwagi stoi język, a mówiąc ściślej — języki słowiańskie, którym poświęcił Profesor większość swoich prac. Zajmował się kolejno językiem bułgarskim, serbsko-chorwackim, staro-cerkiewno-słowiańskim i oczywiście grupą języków ruskich: rosyjskim, białoruskim, ukraińskim. Podsumowanie tych badań przyniosła opublikowana w roku 1988 w prestiżowym wydawnictwie „Nauka" książka pt. *Istorija i struktura slawianskich litieraturnych jazykow.*

Zgodnie z nastawieniem wybitnie historycznym, uwagę skupił na języku staro-cerkiewno-słowiańskim. Poświęcił mu serię prac dotyczących zarówno jego właściwości strukturalnych (w roku 1954 wydał, jako dysertację kandydacką, monografię złożonej odmiany przymiotników: *Kratkije i połnyje priłagatielnyje w starosławianskom jazykie*), jak też strony historyczno-funkcjonalnej (por. *K woprosu o driewniesławianskom jazykie kak obszczem litieraturnom jazykie jużnych i wostocznych sławian*, 1961; *Rol' driewniesławianskogo litieraturnogo jazyka w istorii russkogo, sierbskogo i bołgarskogo litieraturnych jazykow w XVII–XVIII w.*, 1962; *Rol' kiryllo-miefodiejskoj tradicyji w istorii wostoczno i jużnosławianskoj pismiennosti*, 1963). Ten najwcześniej, bo już w IX wieku, zapisany język słowiański, pozwala przybliżyć się znacznie do poznania języka wspólnoty prasłowiańskiej, odegrał ogromnie ważną rolę w historii narodów wschodniej i południowej Słowiańszczyzny. Język cerkiewnosłowiański stał się bowiem dla tych narodów, stwierdza Tołstoj, ponadnarodowym środkiem komunikacji, jakim dla Europy Zachodniej i Słowian zachodnich przez długi czas była łacina. Wpłynął też silnie na poszczególne języki narodowe.

Na drugim biegunie czasowym zainteresowań prof. Tołstoja i jego współpracowników stoją języki słowiańskie współczesne, a zwłaszcza ich gwary. Dostrzega w nich badacz liczne ślady minionego okresu prasłowiańskiego. Jest N. I. Tołstoj dialektologiem w klasycznym rozumieniu tego słowa, organizatorem wielu wypraw terenowych, redaktorem dokumentujących te badania wydawnictw. Łączy — w sposób głęboko przemyślany — współczesność z przeszłością, dzisiejsze geograficzne zasięgi form i wyrazów z dziejami ich rozwoju historycznego. W metodzie opisu współczesnych zjawisk językowych szczególną rolę przypisuje kartografii, która odpowiednio uprawiana pozwala wydzielać centra i peryferie (*O sootnoszenii centralnogo i marginal'nych arieałow sowriemiennoj Slawii*, 1977) oraz daje możliwość budowania hipotez co do przebiegu procesów historycznych.

Dzięki badaniom Profesora Tołstoja i Jego zespołu wiemy, że najbardziej archaiczne regiony Słowiańszczyzny to północna Rosja, Kaszuby, rejon Karpat, zachodnia Bułgaria, Serbia, przede wszystkim jednak Polesie. Ten ostatni region zajmuje w programie badawczym Tołstoja i jego zespołu miejsce wyjątkowe. Tzw. ekspedycja poleska zdobyła w nauce ogromne uznanie i sławę.

Wybierając Polesie na przedmiot specjalnych badań N. I. Tołstoj nawiązał do osiągnięć polskiej szkoły etnograficznej Kazimierza Moszyńskiego z lat dwudziestych (do jego *Uwag o słowiańskiej terminologii topograficznej i fizjograficznej opartych przeważnie na materiale białorusko-polskim*, Lwów–Warszawa 1921 oraz *Polesia wschodniego*, z roku 1928), zwłaszcza do tezy o „arcyarchaicznym" charakterze Polesia w skali całej Słowiańszczyzny.

Polesie bowiem — trudno dostępny błotnisty region Białorusi — przetrwało do naszych czasów w pradawnym kształcie, wolne od wpływów zewnętrznych, jak prawdziwy matecznik kultury starosłowiańskiej. Badania lingwistyczne nad Polesiem podjęte zostały w roku 1962 z inicjatywy N. I. Tołstoja przez Instytut Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR wspólnie z Instytutem Językoznawstwa AN Białorusi z Mińska oraz instytutami pedagogicznymi z Żytomierza i Mozyrza. W latach 1962–1965 zbadano ponad 40 punktów w okręgu Brześcia i Homla (w tym też wsie opisane przed laty przez K. Moszyńskiego). Zamierzono opracowanie atlasu i słownika gwar Polesia. W badaniach wzięło udział wielu znanych slawistów (J. J. Rewzin, W. K. Żurawlew, W. W. Martynow, W. A. Dybo, M. J. Lekomcewa, W. A. Moskowicz, S. M. Tołstojowa, T. M. Sudnik, N. W. Nikonczuk i inni). Dołączyli do nich, od 1974 roku, także studenci, aspiranci i wykładowcy wydziału filologicznego z Uniwersytetu Moskiewskiego, uczestnicy etnolingwistycznego seminarium prof. Tołstoja. W rezultacie licznych wypraw terenowych powstała seria wydawnictw zbiorowych, które zyskały sobie wysokie oceny w slawistyce.

W roku 1968 wyszły w Moskwie dwa tomy *Polesia (Poles'je, Lingwistika, Archieołogija. Toponimika* oraz *Leksika Poles'ja. Matieriały dla polesskogo dialektnogo słowaria*), w 1971 roku w Mińsku *Leksika Pales'ja u prastory i czasie*, w 1982 *Poles'je i etnogieniez Sławian. Priedwaritielnyje matieriały i tiezisy konfieriencyi*, w 1983 ważny etnolingwistyczny tom zbiorowy *Polesskij etnolingwisticzeskij sbornik* — oba ostatnie wydane w Moskwie.

Od 1978 roku zaczęły wychodzić w Moskwie kolejne tomy serii „Sławianskij i bałkanskij fol'kłor" [= SBF], które wyznaczają nowy etap pracy:

1978 — SBF. *Gieniezis, archaika, tradicyi* (red. J. M. Szeptunow);

1981 — SBF. *Obriad, tiekst* (red. N. I. Tołstoj);

1984 — SBF. *Etnogienieticzeskaja obszczност' i tipołogiczeskije paralleli* (red. N. I. Tołstoj);

1986 — SBF. *Duchownaja kultura Poles'ja na obszczesławianskom fonie* (red. N. I. Tołstoj);

1989 — SBF. *Riekonstrukcyja driewniej duchownoj kultury: istoczniki i mietody* (red. N. I. Tołstoj).

Specyfika tej serii polega na wyjściu poza krąg zagadnień ściśle językowych w kierunku tekstologii, folklorystyki i etnografii, najogólniej mówiąc — w stronę kultury. N. I. Tołstoj uzasadnia to teoretycznie rozwijając koncepcję nauki in-

terdyscyplinarnej, etnolingwistyki (np. w rozprawie *Jazyk i kultura*, której przekład polski drukujemy w tym tomie, a także w artykułach takich, jak *Niekotoryje problemy i pierspiektiwy sławianskoj i obszczej etnolingwistiki*, „Izwiestija AN SSSR", seria LiJ, t. IX, nr 5, 1982; *O priedmietie etnolingwistiki i jejo roli w izuczeniji jazyka i etnosa*, 1983 i inne), zaś walory poznawcze tego rozszerzenia zostają pokazane w szeregu konkretnych analiz pióra samego Profesora oraz Jego współpracowników: Aleksandra Góry, Ludmiły Winogradowej, Olgi Tiernowskiej i innych. W gronie współpracowników pierwsze miejsce zajmuje od lat żona Profesora Tołstoja, Swietłana Michajłowna, współautorka wielu ważnych rozpraw, w tym koncepcji słownika starożytności słowiańskich, dojrzewającej w miarę posuwania się prac nad Polesiem. Katastrofa czarnobylska tragicznie zahamowała badania poleskie, prowadzone z takim rozmachem i z entuzjazmem, nadała im równocześnie dodatkowy wymiar przedwczesnej historyczności. Badany teren uległ — jak się zdaje nieodwracalnej — dewastacji, a nosiciele tej archaicznej kultury — rozproszeniu.

Najważniejszym owocem ekspedycji poleskiej będzie niewątpliwie etnolingwistyczny słownik starożytności słowiańskich, którego zeszyt próbny został wydany w Moskwie w 1984 roku, zaś tom pierwszy jest aktualnie w druku. Wartość tego zamierzenia, uważanego za najciekawsze współczesne przedsięwzięcie slawistyczne w skali światowej, polega z jednej strony na praktycznej realizacji koncepcji etnolingwistyki historycznej, z drugiej zaś strony na nowym rozwiązaniu tradycyjnego problemu praojczyzny Słowian.

Uprzywilejowanym obiektem badań etnolingwistycznych jest dla N. I Tołstoja słownictwo, zarówno ze względu na formę wyrażeń i zróżnicowanie nazw jednego przedmiotu — np. obiektów przyrody — jak zwłaszcza ze względu na jego właściwości semantyczne, na zawarte w słownictwie informacje o otaczającym świecie oraz o człowieku i jego kulturze. Inspirując się pracami Kazimierza Moszyńskiego, N. I. Tołstoj zebrał w latach 60. nazewnictwo geograficzne Polesia i poddał je analizie na tle słowiańskim w kontekście danych geograficznych, etnograficznych i historyczno-kulturowych. Wyniki tych badań znalazły się w książce *Sławianskaja gieograficzeskaja tierminołogija*, [=SGT], Moskwa 1969.

„Leksyka gwarowa to najobfitsze i najbardziej wiarygodne źródło dla określania możliwych znaczeń wielu terminów geograficznych, pojawiających się w dokumentach, źródło stojące na równi z dawnymi słownikami" — stwierdza Autor. Na przykład wyraz *ljada*, będący podstawą nazwy etnicznej *Lach*, ma w pewnym niewielkim rosyjskim mikrorejonie dialektalnym wszystkie te znaczenia, które pojawiają się także w skali makrorejonu wschodniosłowiańskiego, znaczy tyle co 'las', 'polana', 'pole', 'łąka', 'mokradło', 'pokos' itd. Współczesne badania etno- i dialektograficzne zostały potraktowane jako podstawa wniosków co do etnogenezy Słowian. Zadanie swojego studium autor widzi nie tyle w ustaleniu etymologii poszczególnych terminów geograficznych, ile zwłaszcza w obserwowaniu procesów semantycznych prowadzących do jednego prasłowiańskiego źródła (etymonu).

Terminologia geograficzna w oczywisty sposób zależy od środowiska naturalnego, od obiektów, które nazywa, „jednak — stwierdza autor — jej zależność od świata zewnętrznego nie jest prosta, bezpośrednia, mechaniczna. [...] Lingwi-

styczna segmentacja rzeczywistości pozajęzykowej jest zróżnicowana. Zróżnicowany jest też stopień detalizacji faktów pozajęzykowych, a także zasady ich włączania w system znaków — terminów" (SGT, s. 18). Dla interpretacji tych relacji wprowadza Tołstoj pojęcia „mikropola semantycznego"i „amplitudy wahań znaczenia i nazwy" w tym mikropolu, oparte na strukturalistycznych pojęciach dyferencjalnych cech semantycznych, sememu jako zespołu cech semantycznych i leksemu jako ich formalnego wykładnika.

„Przy ocenie relacji łączącej obiekty (przedmioty) realnej rzeczywistości z systemem znaków językowych należy mieć na uwadze, że jednemu i temu samemu obiektowi mogą odpowiadać dwa różne terminy-„denotatory", np. «błoto» może być nazywane wyrażeniami *bołoto* i *sjenożat'*, w zależności od tego, czy jest ono charakteryzowane jako obiekt czysto geograficzny 'miejsce grząskie, wilgotne' czy jako obiekt gospodarski, agronomiczny 'miejsce, gdzie można kosić trawę'. I na odwrót: różnym obiektom, np. «błotnistej łące», «nizinnej łące» i «wysokogórskiemu pastwisku» może odpowiadać jeden termin-„denotator", np. czarnogórska *planina* 'łąka, pastwisko', niezależnie od jego położenia w stosunku do poziomu morza (por. poleskie *polon'* i karpackie *polonina*)" (SGT, s. 77–79).

Metoda opisu znaczenia słów przyjęta przez Tołstoja i praktykowana w moskiewskiej szkole etnolingwistycznej kontrastuje z opisami opartymi na teorii odbicia w języku (i w świadomości człowieka) elementów obiektywnej rzeczywistości, wybiega też daleko poza ograniczenia semantyki strukturalnej (choć ta w dużym stopniu poczynania Tołstoja inspirowała) w stronę podmiotowych wyobrażeń o świecie. Podkreśla swoistość języka jako części kultury i szuka kontekstów tłumaczących znaczenie słowa w całych, spetryfikowanych tekstach — przysłowiach, zagadkach, bajkach — w zachowaniach człowieka (w obrzędach, w praktykach magicznych), w dziełach ręki ludzkiej (stroju, budownictwie, rysunku i rzeźbie), wreszcie w wierzeniach, w sferze mitologii i religii. Jest to metoda antropologiczna: odwołuje się do człowieka jako użytkownika języka, do jego potrzeb i wiedzy o świecie, jego postawy i mentalności. Poszukuje ukrytych głęboko sensów symbolicznych.

Na przykład w rozprawie o prawosławnej ludowej praktyce „opasywania" cerkwi (*Opołzanije i opojasywanie chrama*, drukowanej w 21 tomie tartuskiego znanego czasopisma „Semeiotiké. Trudy po znakowym sistiemam" s. 57–77) Tołstoj objaśnia słowiańskie i europejskie znaczenie symboliczne *pasa* nie tylko przez sięganie do objaśnień słownikowych słowa, lecz analizuje funkcję samego przedmiotu od średniowiecza poczynając (kiedy to pas razem z mieczem, płaszczem, butami itd. był atrybutem rycerza, przechodził z ojca na syna jako znak siły i wierności), przywołuje też stary, choć znany jeszcze na początku XX wieku w świecie prawosławnym (w Serbii, Hercegowinie, Macedonii) obrzęd „opasywania" cerkwi pasem z płótna w czasie jej święcenia, a także obstawiania jej świecami w liczbie dziewięciu, by ją ustrzec i zachować od złego. Cerkiew traktowano bowiem jako obiekt żywy, mogący zniknąć — tak jak wedle rosyjskiej legendy zniknęło w wodzie jeziora miasto Kitież wraz ze swoimi cerkwiami, chroniąc się przed groźnym Batyjem. Z tą funkcją opasywania cerkwi dla jej ochrony i umocnienia w wewnętrznym związku pozostaje szereg magicznych i kulturowych funkcji pasa w obrzędach słowiańskich,

por. pasek św. Antoniego. Ekwiwalentem opasywania cerkwi było jej obchodzenie dookoła na kolanach albo pełzanie, czego barwną i szczegółową relację z Zawołża podał w swoim czasie znany pisarz Michał Priszwin.

Tak oto — wychodząc od zainteresowań językiem, jego historią i współczesnością, jego formą i znaczeniami N. I. Tołstoj w miarę pogłębiania analiz semantycznych — pozostając wierny swojemu programowi rozszerza podstawę materiałową badań, dochodząc do objęcia zainteresowaniami całej kultury i zbudowania koncepcji etnolingwistyki jako dyscypliny pogranicznej i historycznej.

Tołstojowska koncepcja etnolingwistyki pozostaje w opozycji do etnolingwistyki amerykańskiej, zorientowanej synchronicznie, choć obie wywodzą się, bezpośrednio lub pośrednio, z teorii Wilhelma von Humboldta, traktującej język jako wyraz światopoglądu wspólnoty. Oto jej najważniejsze tezy.

1. Dla Tołstoja etnolingwistyka nie jest tylko częścią lingwistyki, badającą „odbicie w języku przeżyć i wyobrażeń kulturowych, psychicznych i mitologicznych", co badał np. A. A. Potebnia, lecz jest dyscypliną kompleksową, badającą „płaszczyznę treści kultury, ludowej psychologii i mitologii, treści przekazywanych za pomocą różnych środków formalnych (słowo, rekwizyt, obrzęd, rysunek, itp.)" (*Niekotoryje problemy i pierspiektiwy sławianskoj i obszczej etnolingwistiki*, 1982, s. 404).

2. Język jest częścią kultury, jej podstawowym składnikiem, który równocześnie zachowuje daleko posuniętą autonomię wobec kultury jako całości. Z językiem współdziałają inne kody: obrzędowy, mitologiczny, przedmiotowy — wszystkie je należy badać łącznie.

3. Etnolingwistyka stosuje metody językoznawcze do badań kultury, ujmuje materiał dostarczany przez folklorystykę, etnografię, kulturoznawstwo w kategoriach lingwistycznych modelu i wariantów, osi paradygmatycznej i syntagmatycznej, stylu, gatunku, tekstu. Na przykład obrzęd weselny ma wedle Tołstoja strukturę tekstu, daje się opisać w sposób podobny jak bajka ludowa (*O „grammatikie" sławianskich obriadow*, „Semeiotiké. Trudy po znakowym sistiemam", 15, Tartu 1982). Możliwość opisu całej kultury w kategoriach lingwistycznych tłumaczy się izomorfizmem kultury i języka.

4. Z istoty etnolingwistyki wypływa, zdaniem N. I. Tołstoja, jej ścisły związek z konkretnymi językami, kulturami, z historią wspólnot etnicznych. Autor uważa za możliwe mówić o „perspektywach i zadaniach słowiańskiej etnolingwistyki jako dyscypliny autonomicznej" (*Niekotoryje problemy i pierspiektiwy sławianskoj i obszczej etnolingwistiki*, s. 388) — podobnie o problemach etnolingwistyki niemieckiej, polskiej czy szwedzkiej — nie wykluczając jednak możliwości uprawiania etnolingwistyki ogólnej.

5. Za podstawowe zadanie etnolingwistyki słowiańskiej uznaje „paralelną, równoczesną i jednorodną analizę rozwoju języka i rozwoju narodowych wspólnot będących nosicielami języka, procesów dywergencji i konwergencji języka i etnosu, problem dialektalnych podziałów języka i geograficznego (oraz socjalnego) rozczłonkowania etnosu". Metodą właściwą dla osiągnięcia tych celów jest kartografowanie danych etnolingwistycznych, tworzenie atlasów syntetyzujących materiał językowy i etnograficzny.

Znaczenie prac etnolingwistycznych N. I. Tołstoja dla badań etnogenezy Słowian wynika z ich odkryć materiałowych i ważnych innowacji metodologicznych. Szczególnie płodne naukowo okazało się jego rozumienie praojczyzny Słowian.

Wieloletnie dyskusje paleoslawistów koncentrowały się na pytaniu o geograficzną lokalizację kolebki prasłowiańskiej, usiłując na podstawie toponimów, zapożyczeń leksykalnych, danych archeologii itp. umieścić siedziby naszych przodków bądź to w dorzeczu Odry i Wisły, bądź to na zachód od środkowego Dniepru, bądź na południe od Karpat, w dorzeczu Dunaju. Ten kierunek poszukiwań nie dał zadowalających wyników lokalizacyjnych.

Prof. Tołstoj wniósł do dyskusji nad kolebką Słowian bardzo konkretny wkład, wskazując na możliwość odtworzenia obrazu kraju prasłowiańskiego poprzez badanie etymologii wspólnego słownictwa topograficznego i argumentując na rzecz hipotezy poleskiej, ale jego główna zasługa polega na nowym postawieniu pytania: nie o miejsce słowiańskiej praojczyzny, lecz o jej kształt duchowy, o wierzenia, mitologię, obrzędy i rytuały, o wizję świata i człowieka. Lokalistyczne pojęcie praojczyzny zastąpił pojęciem praojczyzny kulturowej. Przywrócił w ten sposób sens dotychczasowym wysiłkom, zarazem zmieniając ich perspektywę i inicjując prace przynoszące wymierne i bardzo interesujące efekty poznawcze.

Tak więc prace naukowe Tołstoja są wielotematyczne tylko z pozoru. W gruncie rzeczy różnymi drogami i na podstawie różnych danych zmierzają do tego samego celu, do poznania etnicznych i kulturowych początków dzisiejszych narodów słowiańskich, do wykrycia wspólnego im wszystkim zespołu wierzeń, wyobrażeń, zachowań rytualnych i form językowych.

W publikacjach Profesora z ostatnich lat wielokrotnie wraca wyrażenie *kultura duchowa*. To kultura jest — twierdzi Tołstoj — najważniejszym wyznacznikiem praojczyzny Słowian, jest czynnikiem kształtującym do dziś ich etniczną tożsamość. W dobie intensywnego poszukiwania własnej tożsamości narodowej, którego jesteśmy świadkami w naszej części Europy, i wobec haseł powrotu do źródeł kultury — trudno przecenić wartość tych prac Profesora Tołstoja i Jego zespołu badawczego.

* * *

W roku 1991 Senat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie nadał Profesorowi Nikicie Iljiczowi Tołstojowi najwyższą godność uniwersytecką — doktora honoris causa. Jej wręczenie nastąpiło 27 maja 1992 roku w Lublinie. Powyższy tekst został wygłoszony jako laudacja doktorska.